

อัตลักษณ์วัฒนธรรมของยูเครน การปะทะกันระหว่างกระบวนการสร้างความเป็นยูเครนกับ การหวนคืนสู่วัฒนธรรมรัสเซีย*

Cultural Identity of Ukraine A Clash between the Ukrainization Process and a Nostalgic Russification

ณัฐนันท์ คุณมาศ**, Ph.D.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “ยูเครนกับตัวแบบ CAGE: การวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเพื่อการเปิดตลาดใหม่ของไทย” งานวิจัยฉบับเต็มได้ใช้ตัวแบบวิเคราะห์ทาง CAGE ที่พัฒนาโดยปันกาจ เชมวัต (Pankaj Ghemawat) เพื่อประเมินโอกาสและสร้างข้อเสนอแนะในการพัฒนาความสัมพันธ์กับยูเครน การพัฒนาความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายในการเข้าสู่ประเทศตลาดใหม่นี้ภายหลังการล่มสลายของอดีตสหภาพโซเวียต ในส่วนบทความวิจัยนี้จะเสนอเฉพาะปัจจัยแรกของตัวแบบ CAGE คือปัจจัยทางวัฒนธรรม (C-Culture) ในยูเครน ซึ่งอัตลักษณ์วัฒนธรรมของยูเครนเป็นการต่อสู้กันระหว่างการตื่นรนเพื่อการนิยามตัวตนหรืออัตลักษณ์แห่งชาติของยูเครน (Ukrainization) ในบริเวณตะวันตกและตอนกลาง กับความพยายามที่จะหวนกลับคืนสู่วัฒนธรรมรัสเซียและโซเวียต (Russia Nostalgic/Sovietphile) ในบริเวณตะวันออกและตอนใต้ โดยบทความนี้จะนำเสนอการต่อสู้ดังกล่าวผ่านการก่อตัวทางวัฒนธรรมของยูเครน ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์แห่งชาติกับการเมืองในยูเครน และผ่านทางภาษากับการเป็นอุปสรรคในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติในยูเครน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ว่ากลุ่มยูเครนและรัสเซียมีทัศนคติต่อกันในเชิงค่อนข้างลบ

* บทความนี้มาจากบทที่สองของรายงานวิจัยฉบับเต็มเรื่อง “ยูเครนกับตัวแบบ CAGE: การวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเพื่อการเปิดตลาดใหม่ของไทย” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

** อาจารย์ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรองผู้อำนวยการศูนย์ยุโรปศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตามทัศนคติดังกล่าวในระดับพลเมืองไม่ได้สร้างความขัดแย้งอันก่อให้เกิดความรุนแรง แต่ชนชั้นนำมักใช้ประเด็นความแตกต่างดังกล่าว เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางการเมืองของตน

คำหลัก: ยูเครน, วัฒนธรรม, อัตลักษณ์, ตัวแบบ CAGE

Abstract

This research article is a part of the academic research entitled "Ukraine and the CAGE Model: An International Political Economy Analysis for Thailand's Market Access Strategies into an Emerging Economy". In a complete version of this research, it has adopted CAGE Distance Model developed by Pankaj Ghemawat so as to assess all possible contingencies and to propose suggestions associated with facilitating relation with Ukraine. Thailand's entry into this new-emerging market country after the collapse of the Soviet Union can be both a challenge and an opportunity at the same time. This article only puts an emphasis on the first component of Ghemawat's theoretical concept, a Cultural Distance (C-Culture). Cultural identity of Ukraine is caught up in between two paths. The first one is an attempt to preserve a national identity of Ukraine or euphemistically called Ukrainization in the Western and Central areas. The second is a Russification, yearning for an old-time identity of the Soviet Union in the Eastern and the Southern areas. This article would give the images of a struggle between the two opposing forces via cultural formulation within the Ukrainian society, the correlation between national identity and politics, and the language and the obstacles regarding the construction of identity in Ukraine. The study reveals that even though the Ukrainian and the Russian blocs have a seemingly negative view of each other, the enmity among the civilians does not provide an unbearable tension which leads to a bitter antagonism and inflexible positions. However, it is likely that the elites have recourse to this schism in order to serve their political advantages.

Keywords: Ukraine, Culture, Identity, CAGE Model

บทนำ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “ยูเครนกับตัวแบบ CAGE: การวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเพื่อการเปิดตลาดใหม่ของไทย” งานวิจัยฉบับเต็มได้ใช้ตัวแบบวิเคราะห์ทาง CAGE ที่พัฒนาโดยปันกาจ เชมวัต (Pankaj Ghemawat) เพื่อประเมินโอกาสและสร้างข้อเสนอแนะในการพัฒนาความสัมพันธ์กับยูเครน การพัฒนาความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายในการเข้าสู่ประเทศตลาดใหม่นี้ภายหลังการล่มสลายของอดีตสหภาพโซเวียต บทความวิจัยนี้จะเสนอเฉพาะปัจจัยแรกของตัวแบบ CAGE คือปัจจัยทางวัฒนธรรม (C-Culture) ในยูเครน ซึ่งอัตลักษณ์วัฒนธรรมของยูเครนเป็นการต่อสู้กันระหว่างการคืนถิ่นเพื่อการนิยามตัวตนหรืออัตลักษณ์แห่งชาติของยูเครน (Ukrainization) กับความพยายามที่จะหวนกลับคืนสู่วัฒนธรรมรัสเซียและโซเวียต (Russia Nostalgic/Sovietophile) โดยบทความนี้จะนำเสนอการต่อสู้ดังกล่าวผ่านการก่อร่างทางวัฒนธรรมของยูเครน ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์แห่งชาติกับการเมืองในยูเครน และผ่านทางภาษากับการเป็นอุปสรรคในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติในยูเครน

กรอบความคิดและระเบียบวิธีวิจัย

ในการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศที่เพิ่งได้ประกาศอิสรภาพและถือเป็นประเทศตลาดใหม่อย่างยูเครน ผู้วิจัยเลือกใช้ตัวแบบ CAGE ในการวิเคราะห์ทางซึ่งพัฒนาโดยปันกาจ เชมวัต ที่ปรับใช้วิธีการศึกษาตัวแบบแรงดึงดูด (Gravity Model) ของเซอร์ไอแซค นิวตัน มาเพื่ออธิบายปฏิสัมพันธ์ในระบบระหว่างประเทศ (Ghemawat, 2007, p. 37) จากสถานะกึ่งโลกาภิวัตน์ (semi-globalization) ซึ่งพรมแดนอธิปไตยยังคงมีความสำคัญอยู่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศยังขึ้นอยู่กับสิ่งกีดขวางและอุปสรรคต่าง ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างกันอันประกอบไปด้วย ปัจจัยทางวัฒนธรรม (C-Culture) ปัจจัยทางระเบียบการบริหาร (A-Administrative) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ (G-Geography) และปัจจัยทางเศรษฐกิจ (E-Economic) หรือเรียกตามอักษรนำว่า ‘ตัวแบบ CAGE’ (Ghemawat, 2007, pp. 40-45)

ในส่วนของการเดินทางวัฒนธรรมที่งานชิ้นนี้มุ่งนำเสนอ วัฒนธรรม (C-Culture) หมายถึงคุณลักษณะทางสังคมที่ดำรงอยู่ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ที่ไม่ใช่กลไกหรืออำนาจของรัฐ (Ghemawat, 2007, pp. 41-42) สมมติฐานเบื้องต้นในประเด็นนี้คือ ความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างประเทศต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะลดทอนหรือกีดขวางปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกัน (Ghemawat, 2007, p. 42) ระยะห่างทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย ความแตกต่างทางด้านภาษา ความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์หรือชนชาติ และศาสนา ประกอบกับการขาดความเชื่อถือและความไว้วางใจระหว่างกัน และยังรวมถึงความหลากหลายทางความเชื่อและปทัสถานในเรื่องความเสมอภาค (โดยเฉพาะเมื่อแต่ละประเทศมีคำจำกัดความหรือมีการบัญญัติสิทธิ

และหน้าที่ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอันเป็นผลมาจากความเชื่อต่างกัน) นอกจากนี้ คุณลักษณะทางวัฒนธรรมจะมีรายละเอียดปลีกย่อยบางประการ เช่น ความหมายของสีในบางวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ถือเป็นความละเอียดอ่อนในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในกรณีของยูเครน ทศนคติต่อรัสเซีย ยุโรป ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านสำคัญและทศนคติต่อการเปิดรับชาวต่างชาติและกระแสโลกาภิวัตน์ ถือเป็นปัจจัยสำคัญประกอบการพิจารณาด้วย

ผลการวิจัย

การก่อร่างทางวัฒนธรรมของยูเครน

ยูเครน หมายถึง บริเวณและเชื้อชาติชาวยูเครน ซึ่งเป็นที่รู้จักมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ ในนามชาวคอสแซค (Cossack) ซึ่งในอดีตนั้น เคยเป็นดินแดนที่มีอิสระในการปกครองตนเอง ในช่วงของยุคกลาง ภายหลังจากเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ ยูเครนสูญเสียอิสรภาพของตนเอง เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ในเชิงทรัพยากร ทำให้ประเทศตกอยู่ภายใต้การครอบครองและแย่งชิงระหว่างโปแลนด์และรัสเซีย ก่อนปี ค.ศ. 1648 ชาวยูเครนเกือบทั้งหมดอาศัยอยู่ภายใต้เครือจักรภพโปแลนด์ลิทัวเนีย (Polish-Lithuanian Commonwealth) ซึ่งมีอาณาบริเวณจรดถึงแม่น้ำดนีเปอร์ (Dnieper) แต่ภายหลังจากสงครามสามสิบปี (Thirty Years War) รัสเซียได้ก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจในภูมิภาค ทำให้ยูเครนต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชวงศ์โรมานอฟตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ประเด็นการฟื้นฟูอัตลักษณ์วัฒนธรรมยูเครนดั้งเดิม เพื่อหนีห่างจากการครอบงำทางวัฒนธรรมของรัสเซีย เริ่มขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๙ เพื่อท้าทายประวัติศาสตร์เชิงเดี่ยวของรัสเซีย (Single all Russian history) ที่ครอบคลุมบริเวณสลาฟตะวันออกทั้งหมด รวมถึงบริเวณรัสเซีย ยูเครน และเบลารุสในปัจจุบัน ตัวอย่างการชูวัฒนธรรมยูเครน ได้แก่ ความเชื่อในหลักปัจเจกชนนิยม ความเชื่อในหลักการประชาธิปไตยและเสรีภาพซึ่งยังรากไปตั้งแต่สมัยเคียฟรุส (Kievan Rus) ที่มีการจัดตั้งสภาประชาชน และการเลือกตั้ง และหลักการอดทนอดกลั้น ซึ่งต่างจากวัฒนธรรมการรวมศูนย์ รวบอำนาจและเผด็จการของรัสเซีย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากปฏิวัติบอลเชวิคนั้น ยูเครนก็ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตอีกครั้งหนึ่งภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ และเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดของชาวยูเครนทั้งการปกครองในรูปแบบที่กดขี่ พร้อมกับความโหดร้ายของกระบวนการบังคับควบรวมกิจการและทรัพย์สินของเอกชนให้เป็นของรัฐ (Forced Collectivization) ภายใต้อิทธิพลของโจเซฟ สตาลิน (Josef Stalin) ซึ่งการปกครองอย่างเข้มโหดนั้นเกิดสภาวะของความอดอยากจากเหตุการณ์ที่เรียกว่าโฮโลโดมอร์ (Holodomor)* ทั้ง ๆ ที่ภายในประเทศมีพืชผลอุดมสมบูรณ์ และนำไปสู่การ

* โฮโลโดมอร์ในภาษายูเครน คือการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์โดยใช้การขาดอาหาร ซึ่งเป็นนโยบายของสตาลิน ในปี ๑๙๓๒-๑๙๓๓ โดยนักวิชาการแบ่งสาเหตุของโฮโลโดมอร์ ออกเป็นสองกระแส กระแสแรกเพื่อปราบปรามกระแสนิยมในยูเครน อีกกระแสหนึ่งเห็นว่าโฮโลโดมอร์เป็นผลมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มโหดในยุคของสตาลิน

สูญเสียชีวิตของประชากรถึง ๗ ล้านคน ดังนั้นภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียต อาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ยูเครนมีสถานะรัฐชาติอย่างแท้จริง และได้รับการรับรองจากนานาประเทศ

ยูเครนมีประชากรในประเทศจำนวนเกือบ ๕๐ ล้านคน ซึ่งมีทั้งผู้นับถือศาสนาคริสต์ทั้งนิกายคาทอลิกและนิกายออร์ทอดอกซ์ ส่วนภาษาราชการคือภาษายูเครน แต่อนุญาตให้ใช้ภาษารัสเซีย ภาษาโรมาเนีย ภาษาโปแลนด์และภาษาอังกฤษได้ (Kulyk, 2001) ลักษณะของการใช้ภาษาไม่มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจน ทางด้านเชื้อชาติประกอบด้วย เชื้อสายยูเครนร้อยละ ๗๗.๔ รัสเซียร้อยละ ๑๗.๖ เบลารุสร้อยละ ๐.๖ มอลโดวาร์้อยละ ๐.๕ ไครเมียตาตาร์ร้อยละ ๐.๕ บัลแกเรียนร้อยละ ๐.๔ ฮังการีร้อยละ ๐.๓ โรมาเนียนร้อยละ ๐.๓ ยิวร้อยละ ๐.๒ และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกร้อยละ ๑.๔ ชนกลุ่มน้อยนี้ประกอบด้วย อาร์เมเนียน อาร์เซอร์ไบจาน ชูวาเช เช็ค กาโกซ จอร์เจีย เยอรมัน กรีก ชนเผ่าโรมา คาร์ซัค ลิธัวเนีย และสโลวัก ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของยูเครนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ชาติพันธุ์ที่ไม่ใช่เชื้อสายยูเครน มีจำนวนถึงเกือบหนึ่งในสี่ของประชากร โดยมีทั้งที่อาศัยอยู่ในดินแดนยูเครนปัจจุบันมาเป็นเวลาหลายศตวรรษแล้ว นอกจากนั้นยังมาจากการทะลักเข้ามาของชาติพันธุ์รัสเซียภายหลังสงครามเย็นและการล่มสลายของสหภาพโซเวียต (Kulyk, 2001)

การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติของยูเครน อยู่บนพื้นฐานของการประนีประนอมระหว่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Multi-ethnic and Cultural State) ในอดีตนโยบายของสหภาพโซเวียตที่ให้มีการรวมสัญชาติ และการสร้างพรมแดนสมมติเพื่อจับเอากลุ่มชนชาติต่าง ๆ มาเข้ากัน (Barrington & Faranda, 2009, pp. 236-238) นโยบายดังกล่าวได้รับการต่อต้านจากชาวยูเครน เพราะมีการลิดรอนสิทธิทางศาสนาและภาษา การกีดกันการสมัครงานในระบบราชการ และการทำหนังสือเดินทาง นโยบายในอดีตยังคงมีอิทธิพลและเป็นอุปสรรคในการสร้างอัตลักษณ์ และการบูรณาการทางการเมือง และมีการแบ่งแยกระหว่างวัฒนธรรมของชนชาติยูเครนเดิมในแถบตะวันตกกับตอนกลาง และวัฒนธรรมของชาวยูเครนเชื้อสายรัสเซียในแถบตะวันออกและทางใต้ของประเทศ ความแตกต่างภายในประเทศยังส่งผลต่อแนวคิดที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นในเรื่องอัตลักษณ์ของยูเครน คู่ขนานกับอัตลักษณ์ของรัสเซีย และอัตลักษณ์ร่วมของยุโรป (Shulman, 2001, p. 1012)

ทางฝั่งตะวันตกและตอนกลางของยูเครนเป็นดินแดนเกษตรกรรม ประกอบด้วยชนชาติยูเครนดั้งเดิม บริเวณนี้มีความเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจตะวันตกมาโดยตลอด เพราะถูกปกครองโดยเครือจักรภพโปแลนด์ลิทัวเนีย และต่อมาโดยราชอาณาจักรออสเตรียฮังการีในสมัยต่อมาชาวยูเครนตะวันตกและตอนกลางจึงเลือกที่จะรับรูปแบบการพัฒนา หันหน้าสู่ยุโรป เพราะตัวแบบดังกล่าวยึดหลักการทุนนิยมกับประชาธิปไตยซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของชาวยูเครนดั้งเดิม (Ethnic Ukrainians) ที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงและชื่นชอบในเสรีภาพ รูปแบบทางการเมืองนี้

ได้ทำให้ยูเครนตะวันตกและตอนกลางเป็นแกนกลาง (Core Group) ในการปกป้องยูเครนไม่ให้หวนคืนสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบเก่าสมัยอยู่ภายใต้สหภาพโซเวียต ทางฝั่งตะวันตกจึงค่อนข้างสนับสนุนวัฒนธรรมยูเครนว่าเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปมากกว่าอิทธิพลของรัสเซียโดยกำหนดการใช้ภาษายูเครนและการจัดระบบการศึกษาให้เป็นไปในแนวทางตะวันตก ยูเครนทางฝั่งตะวันตกมองยุโรปเป็นหน่วยวัฒนธรรมแบบอย่างในทางบวก (Positive Reference Force) ในทางกลับกันทางฝั่งตะวันออกและทางใต้ซึ่งเป็นบริเวณอุตสาหกรรม ประกอบด้วยชาวยูเครนเชื้อสายรัสเซีย หรือชนเชื้อชาติยูเครนที่ใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาพูดหลัก (Russian speaking Ukrainians) มีการจัดระบบสังคมการศึกษาตามอย่างรัสเซีย และเห็นว่ารัสเซียเป็นหน่วยวัฒนธรรมแบบอย่างในทางบวกมากกว่าวัฒนธรรมของยุโรป

ถึงแม้ว่ากลุ่มยูเครนและรัสเซียมีทัศนคติต่อกันในเชิงค่อนข้างลบ (Barrington & Herron, 2001, p. 61) อย่างไรก็ตามทัศนคติดังกล่าวในระดับพลเมืองไม่ได้สร้างความขัดแย้งอันก่อให้เกิดความรุนแรง บางบริเวณสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชาติพันธุ์สองกลุ่ม โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณดอนบาส (Donbas) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผสมผสานของกลุ่มทางอัตลักษณ์ทางสองกลุ่ม นอกจากนั้น การสำรวจในโดเนตสก์ (Donetsk) ยังสะท้อนว่า มากกว่าหนึ่งในสามของผู้ตอบกล่าวว่าตนเป็นชาติพันธุ์ผสม และเกินครึ่งเป็นชาติพันธุ์และวัฒนธรรมผสมระหว่างรัสเซียและยูเครน (Kulyk, 2001)

กรณีศึกษาที่น่าสนใจนอกบริเวณยูเครนคือ โครเมีย (Crimea) ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลยูเครน ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๕๔ บริเวณนี้มีชาวยุเครนอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ และมีชาวยูเครนอาศัยอยู่เพียงร้อยละ ๒๔.๓ (Vollmer, 2009, p. 10) นอกจากนั้น ภายใต้การบริหารพื้นที่ของรัฐบาลยูเครนกลับไม่มีสถาบันที่ใช้ภาษายูเครน และอยู่ภายใต้กระบวนการแทรกแซงทำให้เป็นรัสเซีย (Russification) ซึ่งนำไปสู่ประเด็นที่มีการเรียกร้องเอกราชของกลุ่มเชื้อชาติรัสเซียเพื่อแยกตัวและสร้างรัฐใหม่ (Kulyk, 2001) ถึงแม้ว่าเชื้อชาติรัสเซียได้รับอิสระในการรักษาวัฒนธรรมของตนอย่างเต็มที่ ประเด็นในพื้นที่โครเมีย จึงเป็นประเด็นทางการเมืองมากกว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์รัสเซียและยูเครนในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลยูเครนพยายามแก้ปัญหาโดยให้พื้นที่ดังกล่าวมีความเป็นอิสระสูงทางการเมืองและการบริหาร

นอกเหนือจากการขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างชนเชื้อสายยูเครนและรัสเซียแล้ว ความขัดแย้งยังมาจากกรณีชาติพันธุ์อื่นที่มาจากเพื่อนบ้านทางตะวันตก อันประกอบด้วย ฮังการีและโรมาเนีย ซึ่งมีชนกลุ่มน้อยเชื้อชาติเดียวกันในยูเครน และมักรวมตัวกันอยู่ในบริเวณทรานสคาร์พาเธีย (Transcarpathia) และเชอร์นิฟซี (Chernivtsi) ซึ่งมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากชาวยุเครนและยูเครน ในสองกลุ่มนี้ ชาวโรมาเนียมีแนวโน้มที่จะขัดแย้งมากกว่า เพราะมีข้อพิพาททางด้านดินแดนกับยูเครน และการโจมตีรัฐบาลยูเครนเรื่องประเด็นของการกีดกันชนกลุ่มน้อยชาวโรมาเนีย

โดยความคิดชาตินิยมจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างโรมาเนียกับยูเครน ขณะที่ชาวฮังการีมีท่าทีการประนีประนอมมากกว่า (Kulyk, 2001)

ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์แห่งชาติกับการเมืองในยูเครน

การศึกษาอัตลักษณ์แห่งชาติอันมีผลต่อความเป็นประชาธิปไตยของสังคมหนึ่งนั้น ประเด็นในการพิจารณาดังอยู่บนความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ความเป็นพลเมือง (Civic Identity) และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) อย่างแรก หมายถึง การที่ประชากรอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เชื่อหรือยึดถือในสถาบันทางการเมืองและบรรทัดฐานร่วมกัน อย่างที่สองคือ ลักษณะทางชาติพันธุ์อัน ได้แก่ ภาษา เชื้อชาติ ศาสนา ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ อัตลักษณ์แบบแรกนั้นมีความสำคัญหรืออาจเรียกได้ว่ามีผลวัดมากกว่าอัตลักษณ์แบบชาติพันธุ์ในการส่งเสริมประชาธิปไตยเพราะมีลักษณะ 'รวมหมู่' (Inclusive) มากกว่า อัตลักษณ์ความเป็นพลเมืองหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในชาตินี้ เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยทำงานอย่างราบรื่น เพราะก่อให้เกิดการรวมตัวกันทางการเมือง (Political Cohesion) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวภายในชาติ (National Unity) นั้นหมายความว่าพลเมืองส่วนมากจะไม่ตั้งข้อสงสัยหรือสงสัยว่าพวกเขานั้นอยู่ในสังคมทางการเมืองใด (Shulman, 2005, p. 65) รัฐที่พลเมืองมีอัตลักษณ์ของความเป็นชาติที่ชัดเจนก็คือรัฐชาติ (Nation-State) หรือรัฐสมัยใหม่ อัตลักษณ์แห่งชาติไม่สามารถแยกออกจากสำนักทางการเมืองหรือความจงรักภักดีที่มีต่อรัฐได้ (Kuzio, 2002, p. 22)

นับตั้งแต่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต รัฐต่าง ๆ ในยุโรปตะวันออกได้เผชิญกับความท้าทายในหลายประเด็นพร้อมกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจให้เข้าสู่ระบบตลาด (Marketization) กระบวนการสร้างรัฐและความเป็นชาติ (State and Nation Building) ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) (Shulman, 2005, p. 59) งานเขียนชิ้นแรก ๆ ที่บุกเบิกศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง คือ งานของกาเบรียล อัลมอนต์ (Gabriel Almond) และซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) (Almond & Verba, 1963) หลังจากนั้นมาได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของยุโรปตะวันออกโดยการหันเหออกจากระบบเผด็จการหรือคอมมิวนิสต์ในยุคหลังสงครามเย็นเพื่อเข้าสู่กระบวนการความเป็นสากลของประชาธิปไตยและเศรษฐกิจแบบระบบทุนนิยม (Fukuyama, 1992) นักวิชาการจำนวนมากได้เล็งเห็นถึงวัฒนธรรมทางการเมืองในฐานะที่เป็นปัจจัยหลักต่อกระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าว งานวิชาการส่วนมากจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ระดับของความเข้มข้น (Degree) ของการสนับสนุนจากมหาชนและชนชั้นนำทางการเมืองหรือการสำรวจความคิดเห็นต่อการเปลี่ยนแปลงข้างต้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยประเภทดังกล่าวไม่ได้อธิบายถึงอัตลักษณ์แห่งชาติในฐานะเป็น

เงื่อนไขสำคัญในการก่อตัวของโครงสร้างทางด้านความคิดของผู้คน (Ideational Structure) ที่มีต่อการปฏิรูป กล่าวอีกนัยหนึ่ง การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยทั้งสองยังไม่อาจเห็นได้ชัด

ในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผ่านภาษาตามงานของเบนเนดิก แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson^{๑๖}, 1991) หรืออัตลักษณ์ที่เกิดจากกระบวนการทัศน์ชาตินิยม หรืออุดมการณ์ที่ส่งเสริมสิทธิในการปกครองตนเอง (Autonomy) ความเป็นเอกภาพ (Unity) และความเป็นตัวตนของชาติ (Identity) ในงานของแอนโธนี ดี สมิธ (Anthony D. Smith^{๑๗}, 1991) ชาตินิยมยังมีหน้าที่สำคัญที่ช่วยผลักดันสังคมเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่และมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องประชาธิปไตย (Kuzio, 2002, p. 7) อย่างไรก็ตามภาพที่มักเห็นภายในสังคมการเมืองไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตามคือการแตกตัว (Faction) ออกเป็นกลุ่มก้อนต่าง ๆ ที่มีความต่างในจุดยืนทางด้านความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่กล่าวไว้ในส่วนที่แล้วว่าไม่สามารถกำหนดลักษณะร่วมกันได้อันเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ยุคสมัยได้มีอัตลักษณ์ร่วมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยธรรมชาติ และนี่คือปัญหาหนึ่งของรัฐเกิดใหม่ที่เคยอยู่ภายใต้จักรวรรดิโซเวียตมาก่อน และกำลังจะเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงภายหลังยุคเผด็จการและระบอบสังคมนิยม ซึ่งต่างจากรัฐภายนอกอาณานิคมบริเวณอิทธิพลของโซเวียตหรือรัฐในอิทธิพลของยุโรปตะวันตกและได้ ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและความเป็นประชาธิปไตยได้ถือกำเนิดมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่เข้มแข็ง กล่าวคือทั้งสองสิ่งเป็นมรดกตกทอดจากชนชั้นกลาง หน่วยธุรกิจเอกชน ผู้ใช้แรงงานและสหภาพรวมถึงประชาสังคม การเคลื่อนไหวของมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากสำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ เช่น บริเวณในละตินอเมริกาซึ่งเป็นอดีตอาณานิคม (Lafeber, 1993; นอม ชอมสกี, ๒๕๔๔)

กรณีของยูเครนรวมถึงอดีตประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก เช่น โปแลนด์ สาธารณรัฐเช็ก และรัฐแถบบอลติก ความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมรวมถึงอัตลักษณ์แห่งชาติจะอยู่เพียงแคในบางพื้นที่เท่านั้น รัฐที่เคยอยู่ภายใต้เขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตนั้น โดยส่วน

^{๑๖} เบนเนดิก แอนเดอร์สัน ในงานชุมชนจินตกรรม (Imagined Communities) คือ การเน้นความสำคัญของบทบาทของภาษาในปริภูมิสาธารณะ (Public Sphere) ที่ช่วยก่อโครงสร้างทางความคิดคนในสังคมร่วมกันผ่านสื่อกลางชนิดใหม่ที่ปรากฏขึ้นในสังคมคือ "ทุนนิยมการพิมพ์" (Print Capitalism) คำว่า Imagine ในความหมายของแอนเดอร์สัน คือว่าทฤษฎีหรือจินตกรรมที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของภาษาอันเนื่องมาจากการขยายตัวของทุนนิยมการพิมพ์นั่นเอง จินตกรรมที่เกิดขึ้นได้หลอมรวมผู้คน สร้างลักษณะรวมหมู่ก่อให้เกิดความเป็นชาตินั้นเอง

^{๑๗} แอนโธนี ดี สมิธ ได้ให้ข้อเสนอที่น่าสนใจเช่นกัน ว่าด้วยอัตลักษณ์ในฐานะ "จินตกรรม" อย่างหนึ่งที่สังคมได้ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อกำหนดการมีตัวตนอยู่ (Existence) โดยยกตัวอย่างนับตั้งแต่สงครามสามสิบปีในศตวรรษที่ ๑๗ การปฏิวัติอเมริกาในปี ๑๗๗๖ ขบวนการปฏิวัติในยุโรปในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ จนถึงการก่อตัวของขบวนการชาตินิยมในโลกที่สามเพื่อปลดแอกจากระบอบอาณานิคม ซึ่งจะเห็นได้ว่า กระบวนการนำไปสู่ความเป็นสมัยใหม่และการสร้างชาติ ผ่านการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในพื้นที่หนึ่ง ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชาติเกิดขึ้นได้โดยเชื่อมูลของสังคมก่อนมีรัฐขึ้นมาในยุคสมัยใหม่ ความเป็นชาติจึงมีรากฐานมาจากสังคมบุพกาลที่ยาวนานและต่อเนื่อง

มากยังประสบปัญหากับสิ่งที่หลงเหลือจากระบบเก่า เช่น สถาบัน ระบบราชการต่าง ๆ ที่มีลักษณะรวมศูนย์อยู่ในมือของกลุ่มชนชั้นนำ (Oligarchs) อันก่อให้เกิดระบอบเผด็จการ เช่น เบลารุสในยุคของอเล็กซานเดอร์ ลูคาเชนกา (Alexander Lukashenko) และเติร์กเมนิสถาน ภายใต้การปกครองของสปาร์มูรัต นียาซอฟ (Saparmurat Niyazov)^๔

ยูเครนเองก็เผชิญปัญหาเช่นเดียวกันกับเบลารุสและเติร์กเมนิสถานในการหวนกลับคืนสู่อัตลักษณ์แบบเดิมในช่วงสหภาพโซเวียตในยุคของลีโอนิด คุชมา (Leonid Kuchma) ประชาธิปไตยในยูเครนมีความอ่อนแอ เกิดการทุจริตอย่างกว้างขวาง ภายใต้ระบอบเผด็จการอำนาจนิยม หรือรัฐราชการ ชนชั้นนำทางการเมืองยูเครนตะวันออกและใต้ ซึ่งก้าวขึ้นมาสู่อำนาจนับตั้งแต่ปี ๑๙๙๔ คุชมาต้องการให้ยูเครนดำเนินตามรูปแบบของเบลารุสและระบอบเผด็จการในเอเชียกลางโดยการหว่านล้อมรัฐสภาให้มีการจัดลงประชามติในปี ๒๐๐๐ แต่พลังที่ต่อต้านกระบวนการดังกล่าวมาจากชาวยูเครนตะวันตกและทางตอนกลาง กรณีหนึ่งที่เห็นได้ชัดสำหรับการหวนกลับคืนสู่แนวทางแบบยุโรป (The Return to Europe) คือการที่ยูเครนตะวันตกและตอนกลางให้การสนับสนุนกลุ่มทางการเมืองสามกลุ่ม อันได้แก่ นายวิกเตอร์ ยูเซนโก (Viktor Yushenko) สมาชิกกลุ่มยูเครนของเรา (Our Ukraine) กลุ่มรัก (Rukh) ที่มาจากอดีตนักโทษทางการเมืองและปัญญาชนที่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงในบริเวณยูเครนตะวันตกและตอนกลาง ในการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาในปี ๒๐๐๒ และรวมถึงสนับสนุนกลุ่มของยูเลีย ทิโมเชนโก (Bloc of Yulia Tymoshenko: ByUT) จึงเป็นพลังที่ขัดขวางการนำประเทศหวนกลับสู่ความเป็นเผด็จการอำนาจนิยม ในแถบนี้ผู้คนที่เลือกที่จะสนับสนุนการปฏิรูปทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ดำเนินนโยบายหันหน้าสู่ยุโรปตะวันตก สหรัฐอเมริกา องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ และสหภาพยุโรปทั้งนี้เพื่อกำจัดร่องรอยที่เหลือมาจากยุคคอมมิวนิสต์ภายใต้สหภาพโซเวียต (Shulman, 2005, p. 63)

แต่กระนั้นก็ตาม คำถามได้เกิดขึ้นว่าเพราะเหตุใดความนิยมของกลุ่มยูเครนของเรา ของยูเซนโก ไม่ได้ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวของมวลชนทั่วทั้งประเทศในผลการเลือกตั้งเมื่อเดือนมีนาคม ปี ๒๐๐๒ กล่าวคืออะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มยูเครนของเรา ไม่มีบทบาทเทียบเท่ากับพรรคประชาธิปไตยแห่งเซอร์เบีย (Democratic Party of Serbia: DSS) ภายใต้การนำของวอยิสลาฟ คอสตุนิกา (Vojislav Kostunica) ที่สามารถรวบรวมขบวนการประชาธิปไตยและชาตินิยมในการต่อต้านประธานาธิบดีสโลโบดัน มิโลเซวิช (Slobodan Milosevic) คำตอบเนื่องมาจากกลุ่มยูเครนของเรา ไม่สามารถได้รับการสนับสนุนจากยูเครนทางภาคตะวันออกและภาคใต้

^๔ ในขณะที่อัตลักษณ์ทางการเมืองในยูเครนถูกแบ่งแยก มีความเข้มข้นไม่เท่ากันในแต่ละพื้นที่ กรณีของเบลารุสกลับต่างกันโดยสิ้นเชิงคืออัตลักษณ์ทางการเมืองมีความอ่อนแอ ไร้ซึ่งขบวนการต่อต้าน สร้างปัญหาให้กับการสร้างชาติภายหลังปี ๑๙๙๒ การเลือกตั้งจึงกลายเป็นการนำเผด็จการแบบโซเวียตกลับมานั่นคืออเล็กซานเดอร์ ลูคาเชนกา

ซึ่งได้กล่าวไว้ในส่วนก่อนหน้าแล้วว่าประกอบด้วยชาวยูเครนเชื้อสายรัสเซียหรือชาวยูเครนที่พูดภาษารัสเซียเป็นหลัก (Pirie, 1996, p. 1081) ดังนั้น ประชากรในแถบนี้จึงมีทัศนคติที่ตรงกันข้ามกับชาวยูเครนทางตะวันตกและตอนกลาง โดยให้สถานสัมพันธ์กับรัสเซีย สนับสนุนเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางและเพิ่มอำนาจให้กับตำแหน่งประธานาธิบดี (Shulman, 2005, pp. 63-64) ยูเครนตะวันออกและได้มีท่าทีที่แข็งต่อการปฏิรูปตามแนวทางเสรีนิยมในช่วงปลายของสหภาพโซเวียตและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตแล้ว นักประชาธิปไตยไม่ได้รับการสนับสนุนมากพอที่จะก้าวขึ้นสู่อำนาจภายหลังการประกาศเอกราช ขบวนการหรือพลังทางสังคมที่ต่อต้านคุชมา ก็จำกัดอยู่เพียงแคในบริเวณยูเครนตะวันตกและตอนกลาง ทำให้เผด็จการอำนาจนิยมอย่างคุชมาสามารถอยู่ในอำนาจได้อย่างยาวนานกว่าสิบปีนับตั้งแต่ปี ๑๙๙๔ และถึงแม้ว่าพลังทางประชาธิปไตยในช่วงการปฏิวัติสีส้ม (The Orange Revolution) ในปี ๒๐๐๔ จะทำให้กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของยูเครนกลับขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งภายใต้ประธานาธิบดียูเซนโก แต่การเลือกตั้งครั้งล่าสุดในปี ๒๐๑๐ เมื่อชัยชนะเป็นของวิกเตอร์ ยานูโควิช (Viktor Yanukovich) ผู้สืบทอดอุดมการณ์อำนาจนิยมจากคุชมา เขาได้จองจำผู้นำฝ่ายค้านอย่างทีโมเชนโก และโดนประณามจากสหภาพยุโรปและองค์กรทางด้านสิทธิมนุษยชน ทำให้หนทางไปสู่ประชาธิปไตยของยูเครนต้องชะงักงัน

การที่อัตลักษณ์ทางการเมืองของยูเครนไม่ได้เป็นรูปแบบของการตื่นตัว (Active) แบบเดียวกันทั้งหมดนั้น อาจกล่าวได้ว่ายูเครนตกอยู่ในภาวะสับสน คืออยู่กึ่งกลางระหว่างการเมืองแบบอนุรักษ์นิยม โหยหาอดีตแบบโซเวียต (Nostalgic/Sovietophile) และพยายามหันหน้าสู่ยุโรป ซึ่งต่างกับสถานการณ์ของรัฐบอลติกและเซอร์เบียยุคหลังมิโลเชวิช (Shulman, 2005, p. 67) ซึ่งต้องการเป็นพันธมิตรกับตะวันตกและสหภาพยุโรปอย่างชัดเจน ภาวะความสับสนและไม่แน่ชัดในนโยบายเช่นนี้ ทาราส คูซิโอ (Taras Kuzio) กล่าวว่ามันคือทางเลือกที่สาม (The Third Way) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงแค่ข้อจำกัดของยูเครนแต่อย่างเดียว แต่ยังรวมถึงสังคมการเมืองในประเทศอื่นด้วยเช่นกัน

ในกรณีการจะเลือกรับรูปแบบทางการเมืองหรือแบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ชุลมาน (Shulman, 2005) ได้ให้ข้อเสนอที่น่าสนใจอย่างยิ่ง การหันสู่กระบวนการดังกล่าวนี้ เป็นประเด็นในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolism) ถ้าหากกลุ่มทางการเมืองเห็นว่าแบบแผนใด ๆ มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว รูปแบบนั้นก็จะเป็นที่ยอมรับและในขณะเดียวกันก็จะช่วยยกระดับสถานะของกลุ่มก้อนทางการเมืองนั้นในเชิงสัญลักษณ์จนกลายเป็นแกนกลาง (Core) ในการต่อสู้ทางการเมืองในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งก็คือการเผยแพร่ทางด้านความคิดและวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ในเวลาเดียวกันซึ่งจะก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมหรือการสร้างความเป็นอื่น (Otherness) (Shulman, 2005, p. 6) รูปแบบทางการเมืองและ

เศรษฐกิจ การสานสัมพันธ์กับประเทศอื่นที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรือการไม่อาจเข้ากับ
อัตลักษณ์ของสังคมการเมืองหนึ่งก็จะไม่สำเร็จหรือถูกปฏิเสธ ซึ่งข้อเสนอนี้ไม่ได้หมายความว่า
ประชาธิปไตยและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจะสามารถทำงานได้ในประเทศที่มีความเป็น
ตะวันตกสูงเท่านั้น แต่ยังคงต้องได้รับการยอมรับจากมวลชนและชนชั้นนำในเชิงสัญลักษณ์อีก
ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นเรื่องของความเหมาะสมทางด้านวัฒนธรรมในแบบอัตวิสัย
(Subjective Cultural Compatibility)

ดังนั้นชาวยูเครนดั้งเดิมในตะวันตกและตอนกลางจึงเลือกที่จะรับรูปแบบการพัฒนา
หันหน้าสู่ยุโรปเพราะโมเดลดังกล่าวคือทุนนิยมกับประชาธิปไตยมีความสอดคล้องกับลักษณะของ
ชาวยูเครนดั้งเดิม (Ethnic Ukrainians) ที่มีความเป็นปัจเจกบุคคลสูงและชื่นชอบในเสรีภาพ
เป็นภาพที่คล้ายคลึงกับชาวยุโรป รูปแบบทางการเมืองนี้ได้ทำให้ยูเครนตะวันตกและกลางเป็นแกน
กลาง (Core Group) ที่เราได้เห็นบทบาททางการเมืองมาอย่างต่อเนื่องในการปกป้องยูเครนไม่ให้
หวนกลับสู่วัฒนธรรมการเมืองแบบเผด็จการลัทธิโซเวียต วัฒนธรรมการเมืองแบบโซเวียตหรือ
รัสเซียนั้น ตรงกันข้ามกับอัตลักษณ์ของประชากรในพื้นที่นี้อย่างสิ้นเชิง ชาวยูเครนเชื้อสายรัสเซีย
หรือชนกลุ่มน้อยชาวรัสเซียในยูเครนซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมแบบรวมหมู่และวัฒนธรรมแบบ
เผด็จการ การเป็นพลังที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงสู่ยุโรปหรือคงไว้ซึ่งความเป็นอนุรักษนิยมจึงช่วย
ตอกย้ำอัตลักษณ์ของความเป็นรัสเซียและคงไว้ซึ่งความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างยูเครนแบบ
ตะวันตก และรัสเซียหรืออัตลักษณ์แบบชาวสลาฟตะวันออก

ภาษากับอุปสรรคในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แห่งชาติในยูเครน

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทบาทของภาษามีความสำคัญในปริมนทอสสาธารณะ (Public
Sphere) ที่ช่วยก่อโครงสร้างทางความคิดของคนในสังคม (Anderson, 1991) การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อ
การนิยามตัวตนหรืออัตลักษณ์แห่งชาติส่วนหนึ่งของยูเครนไม่ว่าจะภายใต้การปกครองของรัสเซีย
โปแลนด์ ราชวงศ์ฮับส์บวร์ก และสหภาพโซเวียต สามารถศึกษาได้ในด้านการรักษาและพัฒนา
ภาษายูเครนในสังคม (Rodgers, 2006) ในขณะที่ชาวยูเครนตะวันตกและตอนกลาง ซึ่งพูดภาษา
ยูเครนมองว่าชาวยูเครนตะวันออกและทางใต้ที่ใช้ภาษารัสเซียในการสื่อสารว่ามีความเป็นอื่น
(Otherness) ชาวยูเครนตะวันออกและใต้ หรือชนกลุ่มน้อยรัสเซียในยูเครนกลับมองว่าแท้จริงแล้ว
ชาวยูเครนตะวันตกต่างหากที่มีวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของยูเครนและเป็นชนกลุ่ม
ที่มีความเป็นอื่น พร้อมกับโต้แย้งว่าภาษายูเครนนั้นมิใช่ภาษาที่บริสุทธิ์เพราะได้รับอิทธิพลทาง
วัฒนธรรมจากชนชาติอื่น อาทิ โปแลนด์ ฮังการี สโลวาเกีย ตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ชาวยูเครน
ตะวันออก ผู้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า “ชาวยูเครนตะวันตกคิดว่าตนมีความเป็นยูเครนมากกว่า
ประชากรในดินแดนอื่นที่พูดภาษารัสเซีย พวกเขาตัดสินด้วยเพียงพื้นฐานของภาษาและคิดว่าผู้ที่
พูดภาษารัสเซียไร้ซึ่งความเป็นยูเครนหรือไม่ได้ให้ความรักดีต่อรัฐ” (Zhurzhenko, 2002, p. 2)

ภาษาได้กลายเป็นประเด็นทางการเมืองในเชิงสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอยกันระหว่างยูเครนและรัสเซียเป็นเวลาช้านานในประวัติศาสตร์ ปัญหาดังกล่าวยังคงดำเนินมาถึงปัจจุบันแม้ในยุคหลังสงครามเย็น การที่รัสเซียสนับสนุนการใช้ภาษารัสเซียภายในกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States: CIS) นั้น เป็นไปเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ในผลประโยชน์ทางด้านภูมิรัฐศาสตร์ในรัสเซีย ภาษายูเครนถือว่าเป็นภาษาที่ยังใหม่ (Young) และกระบวนการสร้าง พัฒนา หรือสนับสนุนให้เกิดการใช้อย่างแพร่หลายในสังคมนั้น มีข้อจำกัดจากการที่ยูเครนไร้อำนาจอธิปไตยในการจัดการกิจการภายในอาณาเขตของตนและตกอยู่ภายใต้การปกครองและกฎหมายของมหาอำนาจอื่น ๆ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาของภาษาดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ ดินแดนยูเครนถูกแบ่งแยกและปกครองโดยสามอำนาจด้วยกันคือ ออสเตรียฮังการี และรัสเซีย

ในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของออสเตรีย ประชากรชาวยูเครนมีอิสรภาพในการใช้ภาษาอันเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญ ปี ๑๘๖๗ ของออสเตรียที่มีความเป็นเสรีนิยมสูง ซึ่งได้ให้อิสระกับหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นในการใช้ภาษาดั้งเดิมของตนในกิจการของตนเอง เช่น การศึกษา สื่อในรูปภาษายูเครนมีความแพร่หลาย ปัญญาชนยูเครนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกกระดมความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ชนกลุ่มน้อย ในทางกลับกัน ในพื้นที่ยูเครน Transcarpathia ภายใต้การปกครองของฮังการี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ล้าหลังที่สุดแห่งหนึ่ง พัฒนาการและการใช้ภาษายูเครนเป็นไปอย่างยากลำบากอันเนื่องมาจากนโยบายทำให้เป็นแมกยาร์ (Magyarization) หรือชนกลุ่มหลักในฮังการี และเมื่อจักรวรรดิรัสเซียซึ่งครอบครองพื้นที่ของยูเครน ณ ช่วงเวลาดังกล่าวกว่าร้อยละ ๘๕ ของพื้นที่ทั้งหมด ภาษายูเครนได้ถูกควบคุมอย่างเข้มงวดผ่านการออกกฎหมายเกณฑ์ต่าง ๆ ด้วยกัน สื่อสิ่งพิมพ์รูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นภาษายูเครนถูกห้ามเผยแพร่ แม้แต่การแสดงละครเป็นภาษายูเครนก็ไม่ได้รับอนุญาตเช่นกัน การเรียนการสอนในโรงเรียนถูกกำกับ ภาษารัสเซียถูกบังคับใช้ให้เป็นภาษากลางในการสื่อสารและติดต่อกับทางหน่วยงานราชการ (Zhurzhenko, 2002, p. 4)

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าภาษายูเครนนั้นถูกกีดกันออกจากพื้นที่สาธารณะมาอย่างต่อเนื่อง และภาษารัสเซียได้กลายเป็นภาษาที่มีสถานะสูงกว่าในสังคม ถึงแม้ว่าภายหลังการสิ้นสุดจักรวรรดิรัสเซียในปี ๑๙๑๗ หลังการปฏิวัติทางชนชั้นภายใต้การนำของวลาดีมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) และยูเครนได้มีโอกาสดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลของตนเอง อย่างไรก็ตามชนชั้นนำภายในพรรคคอมมิวนิสต์ของยูเครนล้วนแล้วแต่เป็นชาวรัสเซีย นโยบายสนับสนุนอุตสาหกรรมภายในประเทศอาจตีความได้ว่าเป็นการตอกย้ำความสำคัญของภาษาและอัตลักษณ์แบบรัสเซีย (Zhurzhenko, 2002, p. 6) ภาษายูเครนถูกมองว่าเป็นภาษาของชนชั้นชาวนาเสียมากกว่า ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในส่วนแรกว่าดินแดนบริเวณทางตะวันออกของยูเครนนั้นเป็นอุตสาหกรรมและมีความใกล้ชิดกับ

รัสเซียมากกว่าทางด้านตะวันตก เซอร์เซนโก (Zhurzenko) ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า "ในยูเครน ทุนนิยมเลือกที่จะพูดภาษารัสเซีย ชนชั้นกลางและปัญญาชนภายในประเทศเลือกที่จะเอาตัวออกห่างจากอัตลักษณ์ของชาวยูเครนตะวันตก" (Zhurzenko, 2002, p. 5) จากกรณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็นเอกภาพของอัตลักษณ์ซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดที่สำคัญของความเป็นรัฐชาติ

ภายใต้การปกครองอย่างเหี้ยมโหดในยุคนะตาลิน ความพยายามในการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของยูเครนแทบไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เหตุการณ์โฮโลโมอร์ตือเป็นความพยายามหนึ่งที่จะทำให้อัตลักษณ์แบบยูเครนที่ถูกมองว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของอัตลักษณ์แบบรัสเซียนับตั้งแต่สมัยจักรวรรดิ มีการจับกุมนักภาษาศาสตร์ บุคลากรทางการศึกษาในยูเครนเป็นจำนวนมากในข้อหาทกปฏิบัตินิยมหัวรุนแรง ในยุคนะตาลินนี้เองที่ภาษายูเครนได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของคำโครงสร้างประโยคให้ใกล้เคียงกับรูปแบบของภาษารัสเซีย

สงครามระหว่างโซเวียตและนาซีเยอรมันได้เป็นข้ออ้างให้สตาลินปราบปรามชาวยูเครนในฐานะชนกลุ่มน้อย ภาษายูเครนคือสิ่งที่สะท้อนถึงการไม่ยอมจำนนต่ออำนาจของโซเวียต ภายหลังการสลายตัวของสตาลิน กระบวนการรื้อฟื้นความเป็นยูเครนจึงได้กลับมาอีกครั้งหนึ่งโดยผ่านงานวรรณกรรมภาษายูเครน แต่กระนั้น ในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๙๐ ในกรุงเคียฟ (Kiev) โรงเรียนที่สอนภาษายูเครนมีเพียงร้อยละ ๒๓ สถาบันการศึกษาที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะในยูเครนตะวันออก ล้วนแล้วแต่ใช้ภาษารัสเซียเป็นสื่อกลางในการสอน แม้โซเวียตไม่ได้มีนโยบายบังคับผู้ปกครองให้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาที่สอนภาษารัสเซีย แต่โดยส่วนมากแล้วพวกเขาก็เลือกที่จะให้บุตรหลานตัวเองเรียนในภาษารัสเซียเสียมากกว่า (Khreslin, 2002)

นโยบายทำให้เป็นรัสเซีย (Russification) เป็นนโยบายที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๗๐ ณ ตอนนั้นโซเวียตไม่ได้ใช้นโยบายทำลายอัตลักษณ์ของยูเครนด้วยการดัดแปลงภาษายูเครนเหมือนดังที่เคยทำมา เนื่องจากโซเวียตมีความหวาดกลัวว่าภาษายูเครนอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกปั่นอุดมการณ์เพื่อท้าทายอำนาจ โซเวียตจึงได้ผลักดันให้มีการเปลี่ยนหนังสือจากภาษาอื่นเป็นภาษายูเครน สิ่งพิมพ์ที่ได้รับการแปลจะต้องมีชุดอุดมการณ์ที่สอดคล้องกับนโยบายของสหภาพโซเวียตด้วย นอกจากนี้โซเวียตยังสนับสนุนการโยกย้ายถิ่นฐานของชาวยุโรปไปยังในยูเครนและการแต่งงานข้ามเชื้อชาติ ซึ่งได้ช่วยลดความแพร่หลายในการใช้ภาษายูเครน ในปี ๑๙๙๗ ร้อยละ ๗๒ ของโรงเรียนในยูเครนสอนเป็นภาษารัสเซียและในปี ๑๙๙๑ ชาวยุโรปในยูเครนมีจำนวนกว่าร้อยละ ๒๒ ของจำนวนประชากรทั้งหมดจากที่ในปี ๑๙๒๖ ซึ่งมีเพียงแค่อ้อยละ ๘.๒ (Zhurzenko, 2002, p. 9)

กล่าวโดยสรุปคือ การสร้างอัตลักษณ์ของยูเครนผ่านเครื่องมือภาษานั้น กลับพบอุปสรรคตลอดมาเมื่อสังเกตจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ รัสเซียหรือสหภาพโซเวียตเป็นตัวแสดงหลักที่พยายามแทรกแซงกระบวนการสร้างความเป็นยูเครนเสมอ ความกลัวกระแสชาตินิยมของยูเครน

ไม่ได้หายไปจากความคิดของผู้กำหนดนโยบายของรัสเซียและโซเวียตที่มองยูเครนว่าเป็นเขตอิทธิพล (Sphere of Influence) มาโดยตลอด ยูเครนกลายเป็นประเทศสองภาษา (Bilingual Country) โดยภาษารัสเซียมีอิทธิพลมากในยูเครนเพราะชนชั้นกลางและชนชั้นสูงให้การสนับสนุนและภายใต้ระบอบอำนาจนิยมของประธานาธิบดียานูโควิช เขาพยายามทำให้ภาษารัสเซียกลายเป็นภาษาทางการโดยการนำเสนอกฎหมายผ่านสภา ภาษารัสเซียจึงทวีความสำคัญมากและคงไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นภาษาชายขอบได้อย่างเต็มปาก

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมยูเครนถูกลดทอนความสำคัญลง เนื่องจากไม่สามารถกำหนดลักษณะร่วม (Common Character) ของความเป็นยูเครนได้ ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมยูเครนได้รับผลกระทบจากกระบวนการทำให้เป็นรัสเซีย (Russification) เป็นระยะเวลายาวนาน ทศาคติต่อชาติพันธุ์นั้นเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านภูมิภาค สัญชาติและภาษา ซึ่งมีผลในกำหนดทัศนคติและความเชื่อมโยงของมวลชนยูเครนต่อรัสเซียและยุโรป จากปัจจัยทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะเชื้อชาติและภาษา ต้องคำนึงว่าทางฝั่งตะวันตกและตอนกลางของยูเครนที่มีความเกี่ยวข้องกับมหาอำนาจตะวันตกมาโดยตลอด อาจเปิดรับคนต่างชาติมากกว่าบริเวณตะวันออกและตอนใต้และรัฐอิสระไครเมีย ซึ่งประกอบด้วยชาวรัสเซีย หรือชนเชื้อชาติยูเครนที่ใช้ภาษารัสเซียเป็นภาษาพูดหลัก และมีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับจักรวรรดิรัสเซียในอดีต ถึงแม้ว่ากลุ่มยูเครนและรัสเซียมีทัศนคติต่อกันค่อนข้างลบ อย่างไรก็ตามทัศนคติดังกล่าวในระดับพลเมืองไม่ได้สร้างความขัดแย้งอันก่อให้เกิดความรุนแรง แต่การตระหนักถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภูมิภาค อันส่งผลต่อการแสดงออกทางการเมืองก็เป็นสิ่งที่ควรรับรู้สำหรับการพัฒนาความสัมพันธ์กับยูเครน ในเรื่องภาษา ปัจจุบันมีจำนวนคนไทยที่รู้ภาษายูเครนและภาษารัสเซียในระดับที่ใช้การได้น้อยมาก ภาษาหลักที่ยังต้องใช้ในการทำธุรกิจคือภาษารัสเซีย ที่ยังใช้กันอย่างแพร่หลายเพราะถือเป็นภาษาสำคัญในธุรกิจอุตสาหกรรม โดยภาษายูเครนยังใช้กันในท้องถิ่นแต่อาจมีความจำเป็นบ้างในบริเวณฝั่งตะวันตกและตอนกลาง โดยเฉพาะการลงทุนในภาคการเกษตรกรรมและการเพาะปลูกขนาดใหญ่ และความเข้าใจทางสังคมวัฒนธรรมของแรงงานในบริเวณนั้น

การทำธุรกิจข้ามพรมแดนในยุคปัจจุบันได้รับผลกระทบจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์และศาสนาเป็นอย่างมาก การศึกษาปัจจัยทางวัฒนธรรมจะชี้ให้เห็นถึงข้อเสนอแนะทางเศรษฐกิจในระดับระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอุปสงค์ที่มีต่อสินค้าหนึ่ง ๆ เช่น กรณีสินค้าประเภทอาหารจะเป็นอันดับแรกที่จะมีความอ่อนไหวต่อระยะห่างทางวัฒนธรรม อันเกิดจากอิทธิพลทางด้านชาติพันธุ์และศาสนา และปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ สินค้าเหล่านี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับอัตลักษณ์การบริโภคที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงในกลุ่มสังคม ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมยังมี

ผลกระทบต่อสินค้าอุตสาหกรรมเช่นกัน และเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น สภาพภูมิศาสตร์และระบบเศรษฐกิจ ปัจจัยทางวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนต่างส่งผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์แบบทวิภาคี อันมีรูปแบบของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะข้ามพรมแดน มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างไทยและยูเครน ในด้านการค้าระหว่างประเทศและการลงทุนระหว่างกัน

บรรณานุกรม

- ชอมสกี, นอม. (๒๕๕๔). *อเมริกาอเมริกาอเมริกา วิพากษ์นโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา* (ผู้แปล, ภัคดี วีระภาสพงษ์). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลด์ คีมทอง.
- Almond, G., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. London: SAGE.
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Barrington, L.W., & Faranda, R. (2009). Reexamining Region, Ethnicity, and Language in Ukraine. *Post Soviet Affairs*, 25(3) (July-September).
- Barrington, Lowell W., & Herron Erik S. (2004). One Ukraine or Many? Regionalism in Ukraine and Its Political Consequences. *Nationalities Papers*, 32(1), 53-86.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and The Last Man*. New York: Free Press.
- Ghemawat, P. (2007). *Redefining Global Strategy: Crossing Borders in a World Where Differences Still Matter*. Boston: Massachusetts.
- Khrestin, I. (2002). Constructing a Common Ukrainian Identity: An Empirical Study. *Honor Projects*. Paper 18. Retrieved 20 July 2011, from http://digitalcommons.iwu.edu/polisci_honproj/18
- Kulyk, V. (2001). *The Politics of Ethnicity in Post-Soviet Ukraine: Beyond Brubaker*. Retrieved 20 July 2011, from <http://ipiend.gov.ua/uploads/docs/Kulyk-JUS-2001.pdf>
- Kuzio, T. (2002). National Identity and Democratic Transition in Post-Soviet Ukraine and Belarus: A Theoretical and Comparative Perspective. *Eastern European Perspective*, 4(15), (July 2002), 1-27
- Lafeber, W. (1993). *Inevitable Revolutions: The United States in Central America* (2nd ed.). New York and London: W.W. Norton and Company.
- Pirie, P.S. (1996). National Identity and Politics In Southern and Eastern Ukraine. *Europe-Asia Studies*, 48(7), (Nov 1996): 1079-1104.
- Rodgers, P. (2006). Understanding Regionalism and the Politics of Identity in Ukraine's Eastern Borderlands. *Nationalities Papers*, 34(2), 157-174

- Shulman, S. (2001). The cultural foundations of Ukrainian national identity. *Ethnic and Racial studies*, 22(6), 1011-1036.
- _____. (2005). National Identity and Public Support for Political and Economic Support in Ukraine. *Slavic Review*, 64 (1), 59-87
- Smith, A.D. (1986). *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
- _____. (1991). *National Identity*. London: Penguin Books.
- Vollmer, B. et al. (2009). *Ukraine Country and Research Areas Report*. Kiev: Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS).
- Zhurzhenko, T. (2002). Language Politics in Contemporary Ukraine: Nationalism and Identity Formation. In *Questionable Returns*, Bove, A. (Ed.). Vienna: IWM Junior Visiting Fellow Conferences, Vol.12: 1-24
-